

Våra recensenter

Johnny Samuelsson arbetar vid Stockholms socialförvaltning. **Jan Beskow** är bitr överläkare vid socialmedicinska institutionen i Umeå. **Docent Percy Nordqvist** är överläkare vid Vasa sjukhus, Göteborg. **Bertil Johansson** är fd socialchef i Örebro. Fil dr **Gösta Andersson** är verksam vid psykologiska institutionen, Göteborgs universitet. **Christer Nordlund** är psykolog vid psykiatriska kliniken, Sahlgrenska sjukhuset, Göteborg.

I dagens frågor

Red: Sten Söderberg

Kuratorer blir effektivare

Under de senaste åren har vi kuratorer på Södersjukhuset intensivt diskuterat vår yrkesroll och våra arbetsuppgifter. Vårt missnöje med kuratorsarbetet på medicin- och kirurgavdelningar har vuxit sig allt starkare, skriver en sjukhuskurator i *Socionomen* (3/78).

När vi jämför våra arbetsuppgifter med kollegers på specialkliniker har arbetsuppgifterna förefallit så olika att man nästan kunnat tro att det rör sig om helt skilda yrken.

Specialkliniken kuratorer arbetar oftare i team där kuratorn ingår på ett självklart sätt och kuratorns kunskaper, efterfrågas och respekteras. Kuratorn har där en erkänd yrkesprofil.

Våra uppgifter på medicin- och kirurgavdelningar har allt mer tende-

rat att övergå till rutinärenden av expeditionell art samtidigt som vår "fixarroll" förstärkts.

Sjukvårdens förändring mot produktivitetstänkande har inneburit en snabbare "genomströmning" av patienter och därmed kortare vårdtider. Detta har i sin tur medfört en accentuering av kuratorns funktion som utskrivnings- och planeringshjälp, vilket successivt fått oss att digna under en omänsklig arbetsbörda med realistiska krav och förväntningar.

Ofta har vi fått vara syndabockar, tex vid allt för tidiga utskrivningar och platsbrist, och då fått agera buffert mellan läkares utskrivningsbeslut och förtvivlade patienter och anhöriga.

Patienten kvarstannar oftast så kort tid att kuratorns insatser endast blir marginella. Detta medför missnöje bland patienter och anhöriga och kuratorn känner otillfredsställelse i sitt arbete och tvingas till hastverk.

Våra kunskaper som socialarbetare borde utnyttjas på ett bättre sätt, men vi tvingas blunda för många sociala problem som vi vet finns.

Under våren 1975 utarbetade vi en plan för en omorganisation av kuratorsarbetet vid medicin- och kirurgkliniker med tillhörande öppenvårdsmottagningar. Vi hade sedan länge begärt, men inte fått några nya tjänster till kuratorsavdelningen. Vi tvingades därför förändra situationen inom ramen för tillgängliga resurser. Eftersom inte någon ny personal kunde tillföras måste förändringen baseras på rationaliseringar och omfördelningar jämte andra åtgärder.

Målsättningen med omorganisationen var:

- att förändra en ohållbar arbetssituation,
- att försöka möjliggöra en förskjutning av tyngdpunkten i vårt arbete från de expeditionella rutinärendena till socialt behandlingsarbete, dvs från kvantitet till kvalitet,
- att för oss själva och för vårdpersonalen försöka klargöra vår roll och våra funktioner som socialarbetare på sjukhus och därigenom öka förståelsen för patienters sociala och personliga problem.

I och med att vi gått samman i en grupp och gemensamt ansvarar för alla avdelningar och mottagningar, är vi inte längre bundna till en specifik klinik eller avdelning. Avdelningen har således ej "sin egen" kurator.

En av fördelarna med att inte vara

klinikbunden är att vi kan följa en patient som förflyttats från en klinik till en annan. Detta ger kontinuitet i kontakten patient-kurator, sparar onödigt dubbelarbete och ger bättre planering för patient och personal.

Sjukhusjournaler gallras

Riksarkivet bemyndigades den 22 december 1977 att utfärda allmänna råd om gallring av medicinska arkiv hos sjukvårdshuvudmännen.

Enligt de allmänna råden bör sjukjournaler utgallras tidigast 20 år efter det att de sista anteckningarna gjorts i dem. Gallringsfristen bör dock kunna utsträckas för journaler som av medicinska skäl bedöms vara behövliga längre tid.

Röntgenfilm bör utgallras tidigast tio år efter senaste granskning.

Från den 20-åriga gallringsfristen undantas Serafimerlasarettet, vissa kliniker vid Lunds lasarett, Karolinska sjukhuset, sjukhus i Malmö och Göteborgs kommuner samt Uppsala och Västerbottens läns landsting. Orsaken är att journalerna kan bedömas vara av intresse för den medicinska forskningen.

Varför just dessa undantag är vetenskapligt mer intressanta än andra anges inte i detta beslut av socialdepartementet. Ur historisk synpunkt måste det bli stickprov.

Mot ackord i sjukvården

Visst ackordsarbete inom sjukvården. Det anser den kommunalekonomiska utredningen med landstingsrådet Sven Johansson som ordförande inte är någonting orimligt. Och det ställer också biträdande socialministern Ingegerd Troedsson upp på enligt Svenska Dagbladet. Tidningen *Statstjänstemannen* (2/78) kommenterar:

Finns det verkligen anledning att i dagens samhälle försöka utveckla ackordsjobben? Istället bör vi inrikta oss på motsatsen – att avskaffa dem som finns. Det finns skäl påpeka detta mot bakgrund av det beslut STs kongress fattade 1975 om att motarbeta ackordet som löneform.

Möjligen kan vi tänka oss ett landstingsråd och en biträdande socialminister som jobbar på visst akkord men absolut inte ett vårdbiträde eller en sjuksköterska.

Tandvården ses över

Tandvårdsförsäkringen skall ses över av en parlamentarisk kommitté. Det har regeringen beslutat. Kommittén skall bli föreslagna åtgärder för en jämnare fördelning av tandvårdsresurserna i landet. I utredningsuppdraget ingår en översyn av folktandvårdens utbyggnadsplan. Behovet av fortsatta etableringsregler inom tandvårdsförsäkringen skall undersökas. Frågan om barnens anslutning till tandvårdsförsäkringen skall utredas. Kommittén skall också undersöka möjligheterna att förenkla tandvårdstaxan och att rationalisera administrationen. Utredningen har tidigare under hösten aviserats från socialdepartementet.

Tandvårdsförsäkringen och situationen inom tandvården har diskuterats i olika sammanhang ända sedan tandvårdsreformen genomfördes 1974. Väntetiderna inom tandvården, möjligheterna för i synnerhet nya patienter att få tandvård, folktandvårdens situation och effekterna av etableringsreglerna inom tandvårdsförsäkringen har behandlats, inte minst i riksdagen.

– Vi vet, bla med ledning av en rapport från tandvårdspersonalsutredningen, att tillgången till tandvård är mycket ojämnt fördelad i landet. Den kommitté som nu tillsatts bör prioritera frågan att nå en jämnare regional fördelning av det samlade tandvårdsutbudet, säger socialminister Rune Gustavsson.

Utredningen bör göra en översyn av folktandvårdens utbyggnadsprogram för den organiserade och avgiftsfria barn- och ungdomstandvården och ange hur utbyggnaden skall fullföljas efter 1979. Kommittén bör samtidigt överväga det fastställda målet att bygga ut folktandvårdens vuxenvård så att den omfattar 30 till 35 procent av vuxentandvården i landet.

Landstingen övertar nykterhetsvården?

På initiativ av socialdepartementet har överläggningar upptagits mellan landstingsförbundet, Kommunförbundet och staten om det framtida huvudmannaskapet för ungdoms- och nykterhetsvårdens institutioner meddelar *Landstingens Tidskrift* (2/78).

För närvarande är ansvaret för socialvårdens institutioner splittrat på staten, landstingen och primärkommunerna. Därtill kommer ett antal institutioner som drivs på enskilt initiativ.

De centrala överläggningarna syftar till att klarlägga förutsättningarna för en mer enhetlig och ändamålsenlig organisation av institutionsvården genom överförande av huvudmannaskapet till landstingen och vissa större primärkommuner. Överläggningarna skall också ge underlag till eventuellt därpå följande lokala förhandlingar mellan staten och respektive landsting/primärkommun om villkoren för övertagandet av varje enskild institution.

Förhandlingarna skall slutföras i sådan tid att förändringar av huvudmannaskapet för institutionerna kan genomföras samtidigt som den nya socialvårdslagstiftningen träder i kraft, vilket beräknas ske den 1 januari 1980.

Fler dövblindtolkar behövs

En av skolöverstyrelsen tillsatt arbetsgrupp hävdar i en rapport att staten måste ta ansvar för att de omkring 500 dövblinda i landet erbjuds den utbildning de behöver. Fem utbildningskonsulenter bör anställas vid lika många länsskolnämnder och svara för det pedagogiska stödet åt vuxna dövblinda i var sin region. Ökade möjligheter bör ges för de dövblinda att följa tex studiecirklar, kurser vid AMU-centra och folkhögskolor. För detta behövs fler dövblindtolkar, hävdar gruppen i rapporten. I gruppen deltar representanter för bla arbetsmarknadsstyrelsen, socialstyrelsen och fd handikapputredningen.

Näringslivet och u-landshjälpen

Det svenska näringslivet stöder u-ländernas strävan mot ökad industrialisering framhåller SAF, Industriförbundet, Bankföreningen, Handelskammareförbundet, ICC:s Svenska Nationalkommitté, Grosistförbundet och SHIO i ett gemensamt remissyttrande över industri- biståndsutredningen, skriver *Arbetsgivaren* (3/78).

En fortsatt industrialisering av u-länderna är en förutsättning för en allsidig utveckling i dessa länder. Detta har fastslagits av u-länderna själva. Vid FN:s industrialiseringskonferens i Lima 1975 uppställdes som mål att 25 % mot fn 7 % av världens industriproduktion bör ske i u-länderna år 2000.

Ett effektivt svenskt industri- bistånd förutsätter att den svenska industrins erfarenheter utnyttjas. Det tekniska kunnande som u-länderna behöver för sin industrialisering finns främst inom företagen.

Hittills har de flesta svenska u-landsinvesteringar skett i ett fåtal och mer utvecklade u-länder. Genom olika åtgärder kan företagen emellertid bli villiga att delta i projekt även i mindre utvecklade u-länder.

En fond för industriellt samarbete med u-länderna är den viktigaste av de stödåtgärder utredningen föreslår. Fonden skall tillsammans med svenska företag och u-landsintressenter satsa kapital i gemensamma projekt i u-länder.

Organisationerna anser att detta är en utmärkt konstruktion. Den ger i ett paket u-landet tillgång till kapital, tekniskt kunnande och ett långsiktigt engagemang från ett svenskt företags sida som det annars knappast skulle kunna skaffa sig.

Fonden är avsedd att stödja projekt som är kommersiellt lönsamma och som har en positiv utvecklings- effekt i värmlandet. Då fondens verksamhet föreslås koncentreras till de fattigare u-länderna, som oftast har mycket begränsade inhemska marknader för industriprodukter, räknar organisationerna med att det kommersiella riskmomentet i fondens projekt ofta blir betydande.

Fonden bör ta ett väsentligt ansvar i undersökningen av ett projekts kommersiella utsikter och inte enbart förlita sig på övriga parter bedömning.

Invandrarnas ändrade situation

Invandringsverkets chef Kjell Öberg skriver i verkets tidning *Ny i Sverige* (5/77) och klagar över den förändrade bakgrunden till invandringen:

De svenska invandringsreglerna är skrivna i första hand med sikte på reguljär invandring av arbetskraft. Med andra ord: de tillresande antas komma hit i det enda eller dominerande syftet att finna arbete; Sverige antas ta emot dem i den mån vår arbetsmarknad behöver dem. Andra skäl för människor att resa hit, resp för oss att släppa in dem är tänkta som undantag.

Så såg också verkligheten ut i ett kvartsekel efter kriget. Nu är förhållandet närmast det motsatta när det gäller tillströmningen från länder utanför Norden. Politisk förföljelse och liknande omständigheter jämte familjeanknytning i Sverige väger nu allt tyngre, medan arbetsmarknaden inte längre söker arbetskraft i utlandet.

Oberoende av varför invandrarna sökt sig hit behöver de försörjning. Med få undantag kan och vill de klara den saken själva om – och det är ett stort om – de kan få arbete. Internationellt sett är vår arbetslöshet liten, men den är större än vi är vana vid. Som de flesta negativa faktorer i samhället tenderar den att slå dubbla slag mot invandrarna. Det är i allmänhet svårare för dem att finna arbete, och de får uppbära klander därför att de är här och "tar jobben från svenskarna".

USA åter till ILO?

I den amerikanska regeringens meddelande till ILO om utträdet – som varslades om redan för två år sedan – heter det att USA är berett att återinträda i organisationen när den åter igen "iakttagit sina egna principer och procedurregler".

En av anledningarna till den amerikanska kritiken är att ILO under senare år i allt högre grad blivit "politiserad", dvs att flertalet medlemsländer har blivit tvungna att sysselsätta sig med internationella problem – exempelvis Mellanösternproblemet och palestiniernas status – som enligt USA inte hör till ILO:s verksamhetsfält.

Geijer mot BRÅ

Mycket väsen och litet ull sa han som klippte suggan. Ovanstående ordstäv rinner i minnet när jag läser Brottsförebyggande rådets rapport 1977: 7, *Nytt straffsystem*. I denna rapport, som betecknas som en idéskiss, går en arbetsgrupp inom rådet till storms mot vad man kallar behandlingstanken inom kriminalpolitiken. Så skriver förre justitieministern Lennart Geijer i *LO-tidning* en (2/78).

Det påstås att fångarna i våra fängelser hittills varit föremål för "behandling" och "vård" men med dåligt resultat eftersom man inte kan behandla och vårda kriminella som man behandlar och vårdar sjuka. Därför måste vi nu slå in på nya vägar. Vi skall öppet säga ut att lagöverträdare skall tillfogas "obehag".

Arbetsgruppens uppfattning att det pågår behandling och vård i våra fängelser i dag torde komma att väcka förvåning bland landets fångar, som ofta själva frågar varför det heter kriminal"vård", när ingen vård förekommer. Att de nu i stället skall tillfogas obehag, vilket väl kommer att glädja en del reaktionärer som pratar om dalt inom kriminalvården, tar säkert fångarna lätt på, det är ju ingen nyhet, och något återinförande av straff eller dylikt har inte arbetsgruppen tänkt sig.

Arbetsgruppens älsklingstes är att lagöverträdarna skall tillfogas obehag. Jag har räknat till 48 ställen där detta utsägs. Det besynnerligaste är att arbetsgruppen i ett och samma andetag kräver avskaffande av behandling för att därpå (tex s 185) förklara att avskaffandet inte innebär ett ställningstagande mot att ge "identifierade lagbrytare (vad är det?, min anm) service och vård" (!). Ja, det är inte bara tillåtet utan "om nödvändigt" att man såvitt möjligt skall erbjuda den service eller behandling som kan vara påkallad".

Det är inte förkortning av fängelsetiderna som är viktigast, det är realistiska alternativ till fängelser vi behöver. Det är inte en ökning av kontrollmomentet i skyddstillsynen vi skall satsa på utan på stödet ute i samhällslivet. Prosten Stenhammars ord för mer än hundra år sen är lika aktuella i dag:

"Allt det usla pratet om förbättring – moralisk förbättring – som

genom fängelset verkar är ett skojeri. Förbättras i ensamheten kan ingen människa. Förbättring är icke tänkbar annat än under prövning i samlivet med människor."

Inom LO och TCO arbetar just nu särskilda kommittéer med ett kriminalpolitiskt program. Vi får hoppas att de tar fasta på prosten Stenhammars syn.

Generös ledighet inom kriminalvården

En arbetsgrupp inom justitiedepartementet har föreslagit ändrade regler för "brottsbenägnas" permissioner.

Under sommaren 1976 fördes en debatt med anledning av vissa uppmärksammade rymningar och fritagningar från kriminalvårdsanstalter. I denna debatt gjordes bl a gällande att nuvarande permissionsbestämmelser är alltför liberala och missbrukas i alltför stor utsträckning.

Det påstods också att den vidgade användningen av permissioner inom kriminalvården skulle vara en av sakerna till den stigande brottsligheten. Därför tillsattes en arbetsgrupp inom justitiedepartementet med representanter även från kriminalvårdsstyrelsen och rikspolisstyrelsen.

Gruppen fick i uppdrag att göra en kartläggning av gällande permissionsreglers tillämpning och effekt samt att med utgångspunkt i detta material pröva om särskilda åtgärder var påkallade för att begränsa permissionsmissbruket inom kriminalvården.

Av en av arbetsgruppens undersökningar framgår att de brott som begås i samband med permissioner eller rymningar i mycket liten utsträckning påverkar den totala brottsnivån.

Undersökningen visar att en mindre grupp – ca 200–300 i hela landet av de som är intagna på anstalter – kontinuerligt gör sig skyldig till brottslighet i samband med permissioner eller rymningar. Denna grupp tycks också få permission i större omfattning än övriga intagna.

Arbetsgruppen föreslår därför att bestämmelsen om korttidspermission i kriminalvårdslagen ändras så, att möjlighet att vägra permission markeras särskilt när påtaglig risk

föreligger att den intagne gör sig skyldig till fortsatt brottslighet.

Man föreslår vidare att gruppen intagna som kan särbehandlas enligt kriminalvårdslagen utvidgas. Det rör sig om intagna som avtjänar straff på minst två år och som bedöms särskilt benägna att avvika och fortsätta en allvarlig brottslighet. Sådana intagna skall placeras på sluten anstalt och inte komma i åtnjutande av regelbunden permission.

Till denna grupp hänförs främst grova narkotikabrottslingar och brottslingar med internationell anknytning. Arbetsgruppen anser att bestämmelsen bör vara tillämplig även på intagna som, utan att vara internationellt verksamma, gjort sig skyldiga till brottslighet av särskilt allvarlig karaktär och därigenom visat likgiltighet för annans liv eller hälsa eller särskild hänsynslöshet.

I övrigt har arbetsgruppen funnit brister i den praktiska tillämpningen av permissionsbestämmelserna. Därför anser man det angeläget att kriminalvårdsstyrelsen utfärda detaljerade anvisningar för beviljandet och genomförandet av särskilda permissioner samt bevakade och beledsagade permissioner.

Arbetsgruppen menar också att flertalet intagna bör få regelbunden permission tidigare och oftare än för närvarande.

Missbruk minskar av lätt narkotika

Utredningen om narkotikamissbrukets omfattning (UNO) har till socialminister Rune Gustavsson överlämnat sin första rapport (DsS 1977: 8). Det är en sammanställning

av ett 30-tal olika undersökningar om narkotikavanor åren 1965–1977 och en beskrivning av missbruksutvecklingen. Rapporten är en fortsättning på och en utvidgning av socialstyrelsens sammanställning från februari 1977 av de statliga myndigheternas narkotikaundersökningar.

Undersökningarna visar att antalet personer i olika ungdomsgrupper som har prövat narkotika någon gång kulminerade omkring 1970 och därefter minskade fram till 1976. Den kraftigaste minskningen noteras bland elever i årskurs 9. 1972 års undersökning visade att ca 15 procent av dessa hade prövat narkotika. Enligt undersökningarna 1975 och 1976 hade andelen minskat till ca 7 procent. Bland de värnpliktsinskrivna har minskningen inte varit lika påtaglig och följdes 1976 av en viss ökning. Preliminära uppgifter för 1977 tyder på en ytterligare uppgång. Det utan tvekan vanligaste medlet i ungdomsgrupperna har för samtliga år varit cannabis.

Andelen personer med ett aktuellt bruk (användning under den senaste tiden före en undersökning) är genomgående väsentligt mycket lägre än andelen ungdomar som använt narkotika någon gång. Även detta antal har minskat fram till 1975. År 1976 uppgav ca 3 procent av eleverna i årskurs 9 ett aktuellt bruk. Förekomst av aktuellt bruk behöver inte innebära ett intensivt eller regelbundet bruk. Flertalet med ett aktuellt bruk har använt narkotika ett förhållandevis litet antal gånger. Andra preparat än cannabis är ovanliga.

De undersökningar som regelbundet genomförs på skolans område och bland värnpliktsinskrivna ger en

någorlunda tillförlitlig bild av det tillfälliga eller lättare bruket. När det gäller det tyngre och långt allvarigare narkotikamissbruket är tillgången på användbara data betydligt mera begränsad. Mot den bakgrunden planeras inom utredningen en omfattande undersökning med syfte att ge en mer ingående beskrivning av det tunga missbrukets omfattning i landet. Undersökningen kommer att genomföras under 1978.

Fler tar pappaledigt

Hur har föräldraförsäkringen utnyttjats? Har papporna använt sig av möjligheten att ta ledigt från arbetet och sköta barn?

Familjestödsutredningen har tillsammans med riksförsäkringsverket undersökt och redovisar nu resultatet i en rapport.

Den 1 januari 1974 infördes föräldraförsäkringen varmed bl a också papporna fick rätt att utnyttja heltidsledigheten efter det att barnet fötts. Då infördes också en garantinivå på 25 kr/dag.

Rapporten visar att drygt 2 procent av papporna passade på att ta ut någon del av denna ledighet under det första året 1974. Två år senare hade andelen stigit till mellan 7 och 8 procent. Siffran för år 1977 kommer sannolikt att gå över 10 procent.

Detta betyder att i år har cirka 6000 pappor utnyttjat rätten att sköta sina barn.

Förra året använde de pappor som utnyttjade ledigheten cirka 40 dagar av de tillåtna 210 dagarna. En femtedel använde mindre än 10 dagar och en femtedel mer än två månader.